

ЖІНОЧІ ВИМІРИ КУЛЬТУРОЛОГІЧНИХ КОНЦЕПЦІЙ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ

Проаналізовано творчість жінок-митців української діаспори. Виявлено їх культурологічні погляди на образ України, український національний характер та українську мову, самостійність України, майбутнє української культури.

Ключові слова: українська діаспора, українська культура, фемінізм, жінки, культурологічні виміри.

Проанализировано творчество женщин-деятелей украинской диаспоры. Выявлены их культурологические взгляды на образ Украины, украинский национальный характер и украинский язык, самостоятельность Украины, будущее украинской культуры.

Ключевые слова: украинская диаспора, украинская культура, феминизм, женщины, культурологические измерения.

The paper explores the work of women artists of the Ukrainian diaspora. Their cultural views on the image of Ukraine, the Ukrainian national character and the Ukrainian language, independence of Ukraine, the future of Ukrainian culture are revealed.

Key words: Ukrainian diaspora, Ukrainian culture, feminism, women, cultural dimensions.

Серед відомих діячів і митців української діаспори було немало представниць прекрасної статі, серед яких: Емма Андіївська, Віра Вовк, Наталена Королева, Докія Гуменна, Ірена Книш, Галина Журба, Зоя Когут, Оксана Лятуринська, Ганна Черінь, Марія Адріяна Кейван, Софія Парфанович, Марія Остромира, Наталія Полонська-Василенко, Віра Лисенко, Мирна Косташ, Дженіс Кулик Кифер, Марша Форчук Скрипик, Ірена Коваль, Ірена Забитко та ін. Концептуально важливими в розгляді творчості цих мисткинь видаються культурологічні виміри їх спадку. Саме в цьому полягає актуальність статті.

Мета — виокремлення основних культурологічних концепцій маловідомих в Україні, проте добре знаних в українській діаспорі та світі жінок-митців.

Жінки української діаспори належать до різних поколінь, їх творчий спадок є малодослідженим. Серед покоління перших діячів в еміграції (становлення як творчої особистості відбулося в Україні) слід назвати: Галину Журбу, Софію Парфанович, Докію Гуменну, Марію Цуканову, Марію Остромиру. Переважна більшість діячів оселилася в Америці, емігруючи перед початком або під час подій Другої світової війни. Покоління перших діячів в еміграції жіночої візії української діаспори є малодослідженим, знайдено дисертацію Г. Р. Сокол «Жанрово-стильові особливості прози Галини Журби: текст і контекст» [20]. Для науковців

є цікавою творчість Докії Гуменної виявлено публікацій — 28, Галини Журби — 3, Марії Цуканової, Марії Остромири та Софії Парфанович не присвячено жодної.

До першого покоління української діаспори (народилися в Україні, але творче становлення відбулося поза межами Батьківщини) належать: Олена Звичайна, Оксана Рудакевич, Наталія Лівицька-Холодна, Олена Теліга, Оксана Лятуринська, Ірена Книш, Ольга Мак, Ганна Черінь, Жєня Лаврівська, Марія Адріяна Кейван, Дарія Мельникович-Рихтицька, Леся Лисяк-Тивонюк, Віра Вовк, Леся Богуславець, Зоя Когут, Патриція Килина, Емма Андїєвська. Більшість з них емігрувала до Америки та Канади, менший відсоток обрали Бразилію та Австралію. Багато жінок українок перебували в таборах. Переважно емігрували після Другої світової війни — через союзницькі табори для ДіПі (Дисплейс Перзонс — переміщені особи).

Спадщину жінок діаспори на рівні сучасних наукових публікацій досліджували: Емма Андїєвська — 30, Оксана Лятуринська — 20, Дарія Мельникович-Рихтицька — 7, Ганна Черінь — 6, Наталія Лівицька-Холодна — 6, Олена Теліга — 5, Віра Вовк — 4, Ірена Книш — 3. По дві статті присвячено творчості Ольги Мак, Зої Когут та Патриції Килини. Наукові публікації відсутні щодо Лєсі Лисяк-Тивонюк, Олени Звичайної, Оксани Рудакевич, Ірини Лаврівської, Марії Адріяни Кейван, Лєсі Богуславець.

Діячі української діаспори з «подвійною ідентичністю» (українці, що народилися поза межами України, але їх творче становлення відбулося на чужині): Наталена Королева, Дженіс Кулик-Кифер, Марша Форчук Скрипик, Віра Лисенко. Лише Наталена Королева, народжена в Іспанії, певний час прожила в Україні. Інші письменниці є канадсько-українського походження.

Еммі Андїєвській та Вірі Вовк присвячено дисертацію

І. М. Жодані «Інтерсеміотичність у творчості письменників Нью-Йоркської групи (Емма Андїєвська і Віра Вовк)» [5], творчість Оксани Лятуринської досліджено в дисертації Г. Чернихівського «Оксана Лятуринська. Життя і творчість» [24]. Творчу спадщину Наталени Королеви проаналізовано в працях К. С. Усачова «Агіографічні та епічні інтертексти в прозі Наталени Королеви» [22] та Ю. О. Мельникова «Романічна проблематика християнського міфу «Quid est Veritas?» у Наталени Королеви» [14]. Виявлено дві дисертації щодо Олени Теліги — О. В. Климентова «Творчість Олени Теліги та літературно-культурологічна ситуація «Празької школи» [9] та дисертація Б. М. Синевич «Теоретичні проблеми літературознавства в працях письменників «Празької школи» [18]. Творчість інших талановитих жінок української діаспори є малодослідженою. У дисертаціях та наукових публікаціях, за окремими винятками (Жирчанова М. В. «Канадские

писательниці українського походження и проблема ідентичности» [8]), досліджуються літературознавчі проблеми.

Утім, особливістю жінок-діячів української діаспори є те, що вони могли бути українофілами та не бути феміністками. Активно працюють над темами культури лише 8 видатних представниць української діаспори (33%), в той час, як лише 50% з них є феміністками (Олена Теліга, Докія Гуменна, Ірена Кшиш, Леся Богуславець). На феміністичну орієнтованість спрямовують здобуття вищої освіти (історичної), дослідження на професійному рівні соціальних та культурних тем, вплив ліберального оточення, патріотизм (проблеми України та боротьби за самостійність важливіші за будь-що інше).

Ностальгія за Україною. Н. Лівіцька-Холодна, як письменниця української діаспори, все своє життя вважала Україну найдорогоціннішим скарбом у житті українського мігранта на чужині [15, с. 268]. О. Лятуринська відтворила запах України в мистецтві (для неї це пахощі квітів — материнок) [12, с. 45]. У творчості Д. Гуменної простежується міцний зв'язок з рідною землею [4]. Сумувала за Україною і літературний критик української діаспори Г. Черінь [23]. Надзвичайно сильні почуття ностальгії за Батьківщиною та українськими народними традиціями відчували Д. Мельникович-Рихтицька [14] та Л. Лисяк-Тивонюк [11]. Еміграція, вигнання з Батьківщини — це образа, яку жінки-діячі української діаспори переживали дуже глибоко, саме тому головним образом творчості для них була Україна та різні варіації на тему історичної Батьківщини. Їх творчість та культурно-філософські погляди спрямовувалися на здобуття незалежності України, підтримку духу земляків, котрі залишилися на Батьківщині. Жінки-митці української діаспори намагалися нагадувати, зберігати в слові, повертати народові його власне духовне ество.

Культурологічну проблематику у творчості жінок української діаспори можна окреслити в таких напрямках: 1) Образ України; 2) Український національний характер та українська мова; 3) Самостійність України; 4) Визначення подальшого розвитку української культури.

Образ України. Наталена Королева надала таку характеристику — народ України впродовж багатьох століть був поневолений, багатства України винищуються, однак, українці знаходять способи зберігати свої найцінніші скарби [10, с. 210]. Софія Парфанович вважала, що образ України наснажує та надає сил для боротьби. Цитата «...з великої чаші, що горіла під сонцем» відкриває змогу відносити Софію Парфанович до діячів української діаспори, що витворюють міф України, як Священного Граля [17]. Міфологізація України простежується у творчості Докії Гуменної [3] й Емми Андіївської [19].

Український національний характер. Наталена Королева вважала, що на перший погляд українці здаються нечепурами, дикунами та ведуть грабіжницький стиль життя. Нерадісні або нещасливі, не «бажають знати», мають «рабський» стан слов'янської душі (можливо в релігійному аспекті). Український народ утомлений та збайдужілий, але в нього ще залишилися сили для боротьби [10, с. 23–41]. Згодом думка про українців поліпшується — український народ має тривалу історію.

Олена Теліга визначала риси українського національного характеру так само негативно: українці невідповідальні — вони не вмюють на себе покладати відповідальність, а ось колективно можуть; мають лакейський характер — увесь український народ є «партачами життя», бо завжди «стоїмо і чухаємо чуба», коли вбивають героя; українці боягузливі та духовно мізерні, у них відсутня «буденна цивільна відвага» [21, с. 125–127].

Дарія Мельникович-Рихтицька вважала український народ засинаючим та інертним, розгубленим, нерозумним, понівеченим радянською ідеологією, забув народні традиції та втратив свою глибоку духовність [13, с. 309–310]. Леся Богуславець зазначала, що українці несамостійні, байдужі, невпевнені, провінційні й селянські, сплять та хочуть прокинутися на готовеньке, мають низьку національну свідомість, комплекс меншовартості, їм бракує демократизму [1, с. 10–13].

Докія Гуменна наполягала на тому, що Україна та її народ пройшли лише етап свого становлення, але розквіту набуде в майбутньому. Селянство є утворюючим прошарком українського суспільства. Національний характер українців: гармонійність світовідчуття, поєднаність «я» та всесвіту; живуть за правилом: не роби другому того, чого не бажаєш собі; свободолюбиві; творчі; незгідливі (нема своїх панів) [3, с. 30–37].

Ганна Черінь висловлювала компромісну думку — українці яскраво поєднують дві протилежні риси — замірянність свободою та одночасно неспроможність до дії [23, с. 255]. Леся Лисяк-Тивонюк зазначала, що український народ не є особливим, та його особливість — робити з простого геройство [11, с. 26]. Лише для Віри Вовк українці: вперті та роботящі, духовно багаті, привітливі, доброзичливі, гостинні, глибоко духовні [2, с. 157].

Грунтовне пояснення негативних рис українського національного характеру надавала С. Парфанович, зауважуючи, що комплекс меншовартості та «рабської» психології є наслідком віковичного притиснення та закріпачення. Насправді, українська людина більше спрямована до природи (провінційність); українці допитливі, цікаві, мрійливі й жваві; гостинні та милосердні. Радянська влада знищила український народний характер. У Радянському Союзі українці ставали нудними та нецікавими, втрачали смак

життя, не були більше гостинними й милостивими. Однак забувають, радше, верхи суспільства, але народ продовжує їх плекати. Народ є носієм та хранителем традиційної культури України [17, с. 9–18].

Уявлення про український національний характер чоловіків-науковців української діаспори (від М. Гоголя до М. Субтельного) відзначаються всілякими чеснотами. В той час як, жіноча візія стосовно цієї проблеми виявляла значно песимістичніші погляди. В цьому даються взнаки більша природна емоційність жінок, їх схильність до ідеалізації «сили», примножена на сильнішу ностальгію за великою Батьківщиною.

Для Д. Гуменної [4], Г. Черинь [23], Д. Мельникович-Рихтицької [13], Л. Богуславець [1], С. Парфінович українська мова мала значення культуротворчого та націєтворчого чинника. Натомість, на їх думку, Радянська Україна — це суцільно зрусифікована громада, що сприймає свою рідну мову за якесь незрозуміле дивацтво.

Самостійність України. Г. Журба усвідомлювала необхідність здобуття незалежності України. З цією метою потрібно культурно розмежувати Україну та Польщу [6, с. 254]. Н. Ливицька-Холодна була незадоволена станом України, вона вважала, що її рідний край має боротися за волю та незалежність і в українського народу для цього є сили [15, с. 269]. О. Теліга наголошувала, що Україна має бути самостійною і сподіватися лише на власний український народ та українські народні традиції [21, с. 154]. Прагнули незалежності України О. Лятуринська [12], М. Остромира [16], Д. Мельникович-Рихтицька [13] та В. Вовк [2].

Визначення подальшого розвитку української культури. О. Теліга підкреслювала, що українське мистецтво потребує оновлення. Головна мета українського мистецтва — навчити українців поважати себе, свою культуру та традиції [21, с. 157–159]. П. Килина вважала, що народ повинен наслідувати традиції предків, а це народна побутова культура, народне мистецтво, магічні та релігійні вірування, поховальний обряд [7, с. 12–13].

Таким чином, на відміну від Радянської України, культура української діаспори вирізняється творчою діяльністю жінок. При цьому є підстави вважати, що жінки української діаспори зробили не менший внесок до культурологічної проблематики, ніж чоловіки-науковці, але з дещо іншими акцентами.

Для повнішого дослідження жінок-митців української діаспори слід у перспективі визначити еволюцію їх поглядів залежно від світоглядних особливостей тих поколінь, до яких вони належали.

Список літератури

1. Богуславець Л. За рідним краєм і в раю скучно [оповідання] / Леся Богуславець. — К. : Дніпро, 1998. — 248 с.
2. Вовк В. Спогади / Віра Вовк. — К. : Родовід, 2003. — 455 с.

3. Гуменна Докія. Благослови, мати! : [Казка-есеї] / Докія Гуменна. — Нью-Йорк : Слово, 1966. — 268 с.
4. Гуменна Докія. Внуки столітнього запорожця : [Оповідання] / Докія Гуменна. — Торонто : Добра кн., 1981. — 144 с.
5. Жодані І. М. Інтерсеміотичність у творчості письменників Нью-Йоркської групи (Емма Андієвська і Віра Вовк) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня філол. наук : спец. 10.01.06 «Теорія літератури» / І. М. Жодані. — К., 2007. — 16 с.
6. Журба Г. Далекий Світ : [автобіографічна розповідь] / Галина Журба. — Буенос-Айрес, Аргентина, Перемога, 1955. — 375 с.
7. Ільницький М. Патриція Килина. Сестра Блискавки / Микола Ільницький // Дзвін. — 1995. — № 8. — С. 12–18.
8. Кирчанова М. В. Канадские писательницы украинского происхождения и проблема идентичности / М. В. Кирчанова // США. Канада. Экономика. Политика. Культура. — 2007. — № 7. — С. 75–88.
9. Климентова О. В. Творчість Олени Теліги та літературно-культурологічна ситуація «Празької школи» : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня філол. наук : спец. 10.01.01 «Українська література» / О. В. Климентова. — К., 2001. — 19 с.
10. Королева Н. Без коріння [життєпис сучасниці] / Наталена Королева. — Огайо: Українське лікарське т-во Півн. Америки, 1968. — 217 с.
11. Лисак-Тивонюк Л. Прийде весна [Збірка нарисів і оповідань] / Леся Лисак-Тивонюк. — Торонто. Канада : Накл. братства кол. воєнів 1-шої укр. див. УКА, 1983. — 238 с.
12. Лятуринська О. Зібрані твори / Оксана Лятуринська. — Торонто, Вид. Орг. Українок Канади від. Торонто-місто, 1983. — 753 с.
13. Мельникова Ю. О. Романічна проблематика християнського міфу «Quid est Veritas?» у Наталени Королеви : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня філол. наук : спец. 10.01.01 «Українська література» / О. Ю. Мельникова. — К., 2007. — 20 с.
14. Мельникович-Рихтицька Д. Крижаний цвіт [поезії] / Д. Мельникович-Рихтицька. — Детройт. США: Накладом автора, 1994. — 313 с.
15. Немченко Г. Поетика Наталії Лівницької-Холодної / Г. Немченко // Південний архів збірник наукових праць філологічної науки. — Херсон. — 2001. — Вип. 9. — С. 265–273.
16. Остромира М. Лемківщина в огні / Марія Остромира. — Буенос-Айрес, Видавництво Юліяна Середяка, 1971. — 264 с.
17. Парфанович С. У Києві в 1940 році [спогади про мандрівку] / Софія Парфанович. — Авгсбург, 1950. — 69 с.
18. Синевич Б. М. Теоретичні проблеми літературознавства в працях письменників «празької школи» : авторефер. дис. на здобуття наук. ступеня філол. наук : спец. 10.01.06 «Теорія літератури» / Б. М. Синевич. — Донецьк, 2001. — 20 с.
19. Смерек О. Українська топіка в романістиці Емми Андієвської / О. Смерек // Київ. старовина. — 2003. — № 6. — С. 94–106.
20. Сокол Г. Р. Жанрово-стильові особливості прози Галини Журби: текст і контекст : автореферат дис. на здобуття наук. ступеня філол. наук : спец. 10.01.01 «Українська література» / Г. Р. Сокол. — Івано-Франківськ, 2010. — 19 с.

21. Теліга О. Вибрані твори / О. Теліга. — К. : Смолоскип, 2006. — 329 с.
22. Усачов К. С. Агіографічні та епічні інтертексти в прозі Наталени Королеви : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня філол наук : спец. 10.01.01 «Українська література» / К. С. Усачов. — К., 2008. — 16 с.
23. Черінь Г. Калейдоскоп [Ст. і рец.] / Ганна Черінь. — К. : Ред. журн. Всесвіт, 1995. — 368 с.
24. Чернихівський Г. Оксана Лятуринська. Життя і творчість : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня філол наук : спец. 10.01.06 «Теорія літератури» / Г. Чернихівський. — Кременець, 2002. — 16 с.

Надійшла до редколегії 23.12.2011 р.